

Derleme / Review Article

DOI: 10.30520/tjsosci.1438694

Arap Baharıyla Sembolleşen Tahrir Protestolarında İnternetin Rolü: Meydan Sembolü Üzerinden Bir Analiz

Gülcennet ÖZTÜRK ÇELEBİ¹

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Çukurova Üniversitesi, Adana, Türkiye, gcelebi@cu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-5656-7351

Özet

Dinamik ve çok yönlü bir yapısı olan toplum, yetkilerini iktidara devredip siyasal sistemlerin 'yönetilen' olarak bir parçası olmayı kabul etmiştir. Ancak bu kabul sonsuz bir sözleşmeyi içermemektedir. Dünya tarihinin kimi zamanlarında siyasi, askeri, ekonomik ya da hukuksal bir hoşnutsuzluk tek bir kıvılcımla görünür olmakta ve kendisini 'direniş, bahar, işgal' ya da yalnızca 'eylem' olarak niteleyen hareketlere dönüşmektedir. 2010 yılında fitili ateşlenen ve sonrasında Arap Baharı olarak adlandırılan toplumsal hareketlerle başlayan ve pek çok ülkeyi etkileyen süreç de bunun bir parçasıdır. Günümüzde internet, dolayısıyla sosyal medya, bu hareketlerin yayılmasında önemli bir role sahiptir. Bu durum 'yeni' toplumsal hareketler içerisinde gösterilen Arap Baharı sürecinde de görülmektedir. Toplumsal hareketlere sahne olan her ülkenin protestolarının sebep ve sonuçları değişmekle beraber, bu çalışma Arap Baharı'ndan etkilenen Mısır protestolarına odaklanmakta ve protestolarda internetin rolüne dair betimsel bir analiz sunmaktadır. Çalışmada meydan kavramının önemine değinilerek Tahrir Meydanı'yla sembolleşen Arap Baharı süreci örneklendirilmiş ve Tahrir protestolarında ulusal ve uluslararası kamuoyunun bilgilendirilmesinde sosyal medyanın önemli olduğu vurgulanmıştır. Mısır'ın jeopolitik olarak bulunduğu bölgede önemli bir konumda olması, hem çalışmaya konu edilmesinde hem de Arap Baharı sürecinden en çok etkilenen ülkelerden biri olmasında etkindir.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Tunus, Tahrir Meydanı, Mısır, Sosyal Medya

The Role of the Internet in Tahrir Protests Symbolized by the Arab Spring: An Analysis on the Square Symbol

Abstract

The society, which has a dynamic and multifaceted structure, has accepted to be a part of political systems as 'governed' by delegating its powers to the government. However, this acceptance does not involve an eternal contract. At certain times in world history, a political, military, economic or legal discontent becomes visible with a single spark and turns into movements that characterize themselves as 'resistance, spring, occupation' or simply 'action'. In 2010, the social movements that began with the so-called Arab Spring, which affected many countries, were part of this process. Today, the internet, and therefore social media, plays an important role in the spread of these movements. This is also seen in the Arab Spring, which is considered as one of the 'new' social movements. While the causes and consequences of protests in each country are different, this study focuses on the Egyptian protests affected by the Arab Spring and presents a descriptive analysis of the role of the internet in these protests. The study highlights the importance of the concept of square, exemplifies the Arab Spring process symbolized by Tahrir Square, and emphasizes the importance of social media in informing national and international public opinion during the Tahrir protests. Egypt's geopolitically important position in the region is a factor in both being the subject of the study and being one of the countries most affected by the Arab Spring process.

Keywords: Arab Spring, Egypt, Tahrir Square, Tunisia, Social Media

GİRİŞ

Tarih sembollerle dolu bir iletişim alanıdır. İnsan başkalarıyla iletişim kurmayı amaçladığı ilk andan itibaren semboller üzerinden bir iletişim dili geliştirmiştir. Bugün kullandığımız dilden, alfabeye, ülke bayraklarından siyasi parti flamalarına her bir iletişim aracında bu semboller görmek mümkündür. Bu semboller toplumların isyan noktalarında da karşımıza çıkmaktadır. Adına meydan dediğimiz kentsel alanlar, zaman zaman toplumların sembolü haline gelmiş, kimi zaman tarihi bir liderin halka seslenmesine şahitlik etmiş, kimi zaman bir topluluğun memnun olmadığı düzene haykırdığı alan olmuş, kimi zaman kutlamalara, kimi zaman ise protestolara şahitlik etmiştir. Tahrir Meydanı da sahne olduğu protestolar nedeniyle bu sembollerden biridir.

Çeşitli tanımları bulunan sembol, genel bir niteliği temsil eden bir nesne olabileceği gibi, özellikle bilimin çeşitli dallarında anlamı olan işaretler de olabilmektedir. Bunun yanı sıra topluluklar için bir şeyi temsil ettiği düşünülen amblem veya işaret de olabilmektedir. Bir yapı, bir merkez, bir kent ya da meydan da bir sembol olarak düşünülebilmektedir. Dolayısıyla Tahrir Meydanı da bir sembol olarak kimilerine göre devrimi simgelerken, kimilerine göre darbeyi, kimilerine göre ise yalnızca bir protestoyu simgelemektedir. Bütün bu isimlendirmeler siyasi ve toplumsal olaylara nereden ve hangi yönden baktığımızla ilgilidir. Sembol, kendisi üzerinde görüş birliğine varmış olan insanlar için büyük değişim ya da dönüşümlerin de bir temsilcisi olabilmektedir. Tarih bunun örnekleriyle dolu bir alandır. Bazen isimler, bazen şehirler, bazen de renkler zaferi, isyanı, sevinci ya da hüznü yansıtan önemli semboller içermektedir.

İnternetin hayatımıza girmesiyle beraber bu sembollere erişmek, ya da sembollerini farklı birey, grup ya da ülkelere ulaştırmak daha kolay hale gelmiştir. Çünkü sosyal medya evrensel bir alanda faaliyet göstermekte ve internete erişimde sınırlamaları neredeyse olanaksız kılmaktadır. Dolayısıyla kamunun yeni varlık alanı da internettir. Bireyler bu araç vasıtasıyla gerektiğinde yasa yapıcıları da denetlemekte ve bu araçlar bazen de toplumsal hareketlenmelerin duyuru panosu işlevini görmektedir. İnternet yaygınlaşıp devasa bir toplanma alanına dönüşünce, bu güç hükümetlerin de dikkatini çekmiş ve iktidarlar önemli toplumsal olaylarda bu gücü denetleme yoluna gitmiştir. Dünya genelinde bütün ülkeler çeşitli gerekçelerle fikrin dağıtıldığı her mecraya denetim getirmektedir. Bunlar genel anlamda tarihsel süreç içerisinde yasal ve anayasal düzenlemelerle gerçekleştirmiş olsa bile, bugün gerekli yasal altyapıları olmadan da internet erişimine yasaklamalar getirilebilmektedir. İnternet ve sosyal medya yeni sayılabilecek bir alandır. Dolayısıyla pek çok ülke bu alana yönelik yasal adımlarını ya da engelleme girişimi gibi denetim mekanizmalarını yeni oluşturmaktadır. Bu mekanizmalar meydanlarda gerçekleşen protestoların kamuoyuna aktarımında da görülmektedir.

Günümüzün önemli toplanma alanlarından biri olan kent meydanları ev sahipliği yaptıkları olaylar nedeniyle sembol olurken, sosyal medyanın gücüyle bu olaylar her kıtadan milyonlarca insana ulaştırılabilmektedir. Artık bilginin aktarımı için çok zorlu koşulların aşıldığı yüzyıllar geride kalmıştır. İnternet bilginin, olayların başkalarına aktarımında önemli bir araç ve güç haline gelmiştir. Elbette bu büyük güç siyasi iktidarların da dikkatini çekmektedir. İktidarlar da sembolleşen meydanlar üzerinde toplanan kalabalıkları ve bu kalabalıkların temel isteklerini duyurdukları internet platformlarını zaman zaman denetleme yoluna gitmektedir. Bunun örneklerden biri de çalışmanın da konusunu oluşturan Arap Baharı sürecinde yaşanmıştır.

Arap Baharı sürecinde sembolleşen Tahrir Meydanı protestoları halkların ekonomiye, hayat şartlarına, siyasete ve daha pek çok alana dair tepkilerini içermekte dolayısıyla bu tepkiler meydan sembolü üzerinden dış

vurulmaktadır. Söz konusu protestolarda, sosyal medyanın kullanımı olayların görünür olmasında etkili olmakla beraber, bu olaylar toplumsal bir birikmişliğin neticesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinamik bir yapısı olan toplum, zaman içerisinde ekonomik ya da siyasal bazı olayların etkisiyle bir değişim isteyebilmekte, bu değişime ulaşmanın yolları da zaman zaman protestolar vasıtasıyla gerçekleşebilmektedir. Çünkü toplum sözleşmesinin, dünyanın büyük bir bölümünde sonsuz bir kabulü içermesini beklemek gerçekçi olmayacaktır. Yönetim yetkisini seçilmişlere devreden halkın, zamanı geldiğinde ve beklentileri karşılanmadığında o yönetimin değişmesini sağlaması da olağan bir süreçtir.

İletişim alanında büyük gelişmeler yaşayan dünya artık internet çağını yaşamaktadır. Günümüzde bilgi, evrensel olarak muazzam bir hızla çoğalmakta, yayılmakta ve paylaşılmaktadır. Bu durum aynı zamanda iktidar mekanizmalarını da devreye sokmakta ve iktidarlar genel olarak, bilginin yayılımını kontrol altında tutmak için interneti denetleme yoluna gitmektedir. Oysa günümüz dünyasında alternatif yollara ulaşmak son derece kolayken, internete sınırsız yasak koymak da pek mümkün olmamakta, bu durum Arap Baharı sürecinde de görülmektedir.

Arap Baharı sürecinin yayılmasında sosyal medya kullanımının önemli bir payı olmakla beraber, bu protestoların nedenleri arasında ekonomik, siyasal ve toplumsal bazı beklentiler de yer almaktadır. Dolayısıyla bu süreci yaşayan her ülke kendi iç dinamikleri nedeniyle ayrı analizleri hak etmektedir. Bu nedenle çalışma Mısır'la sınırlandırılmıştır. Toplumsal hareketler evreninde örneklem olarak Mısır protestolarının seçilmesinin nedenlerinden biri, bu protestoların son yılların en geniş katılımlı protestolarından biri olmasıdır. Öte yandan Mısır'ın Tahrir Meydanı'yla ön plana çıkması ve başka ülkelerin protestolarına ilham olduğu fikri de bu çalışmanın sınırlılığını belirleyen etmenlerden biridir. Ayrıca çalışma kapsamında Mısır'ın seçilmesinde, ülkenin jeopolitik olarak bulunduğu konum da etkilidir. Bu konum, Mısır'ın Arap Baharı sürecinden yoğun olarak etkilenmesine neden olan etmenler arasında yer almaktadır. Bütün bu etmenler doğrultusunda, Mısır'da yaşanan protestolar sosyal medyanın desteğiyle önemli sayıda bir kitleye ulaşmış ve kamuoyunun yaşananlar konusunda bilgilendirilmesi sosyal medya araçları vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Mısır'da farklı kesimlerden insanlar, sosyal medyanın da etkisiyle Tahrir protestolarında bir araya gelmiş, yaşananların neticesinde Hüsnü Mübarek rejimi görevi bırakmış, anayasa değişikliği referandumu ve seçimler gerçekleşmiş ancak bu durum ülkede yaşanan karışıklığın son bulmasında yeterli olmamıştır. Yaşanan bütün süreçlerin ardından asker yönetime el koymuştur.

KAMUSAL BİR VARLIK ALANI OLARAK KENT MEYDANLARI

İnsan toplum içerisinde, yoğun paylaşımların gerçekleştiği mekânsal bir ortaklığın da parçasıdır. Bu ortaklık sevinçleri, hüznüleri ve isyanları da kapsamaktadır. İnsanların bu ortaklıklarının ana zeminini ise hem kırsalda hem kentte meydanlar oluşturmaktadır. Meydanlar bireylerin bireysel, ticari, siyasi kimliklerini aktardıkları alanlar olarak tarih boyunca varlığını sürdürmüştür. Meydanlar genellikle kentlerin yaşamsal fonksiyonlarını destekleyen, kalbini oluşturan, hayatın hızlıca akıp gittiği alanları temsil etmektedir.

Kent meydanları, bireylerin ortak kullanım alanını da oluşturması bakımından siyasi iktidarın ve toplumun karşılıklı olarak mesajını verdiği politik de bir (Akman, 2020: 17) alandır. Meydan ikili ya da çoklu buluşmalara ve diyaloglara sahne olan canlı bir mekandır. Meydanlar bireylerin zihnen ve bedenen dinlenmesine imkan tanıyan, gerektiğinde eğlendirme işlevini yerine getiren, aynı zamanda kültürel açıdan bireyin gerekli olanaklara kavuşabildiği bir yapıdır. Kent meydanları tarih boyunca agora, forum, campo, piazza gibi isimlerle anılmış ve örneğin Paris Place

de la Concorde, Rusya Kızıl Meydan, İngiltere Trafalgar Meydanı, Mısır Tahrir Meydanı ve İstanbul Taksim Meydanı gibi alanlar toplumsal hareketlere de sahne olmuştur. Bu açıdan pek çok ülkede meydanlar aynı zamanda birer semboldür. Örneğin hem Antik Yunan'da hem Roma döneminde etkin bir biçimde kullanılan meydanlar, orta çağda, sanayi devrimi sürecinde, küreselleşme dönemlerinde (Akman, 2020: 18) hem işlevsel hem fiziksel açıdan çeşitli değişimler yaşamıştır. Çeşitli dillerde Square, Platz, Midan, Maydan, Miyan, Mayan, Mioyan ve Forum sözcükleriyle de tanımlanan meydanlar kentsel kimliğin oluşmasında son derece önemli olan imgelerdir (Tapan, Yapı Dergisi). Toplumların oluşmasından bu yana meydan gibi yapılaşmalar olmakla beraber, bu yapılar içerisinde en çok öne çıkan agoralar olmuştur. Yunan kentlerinde Agora adı verilen alanlar, ilk düzenli kent meydanı örneği olarak, planlı ve doğal bir yapıya sahiptir. Agora, başlangıçta geniş bir yol olarak insanların toplandığı mekanlar olmuş, milattan sonra beşinci yüzyılda üretim ve ticaret serbestliğinin ardından mekânsal olarak genişlemiş (Beyazbenli, 2022: 14) ve zamanla tarihsel süreç içerisinde daha büyük meydanlar oluşmuştur.

“Toplanılan yer” anlamına gelen agora, Antik Yunan'ın ticari, siyasi, dini pek çok bakımdan açık alanıdır. Agoranın mimari olarak gelişimi, özellikle milattan önce 5. yüzyıldan itibaren anıtsal nitelikte yapılara da dayanmaktadır. Tapınakların yanı sıra, meclis ve kütüphaneler de agoranın içinde ya da çevresinde (Kızıl, 2022: 4) oluşmaya başlamıştır. Birçok antik kentte, devlet ve ticaret olmak üzere iki agora vardır. (Tümer, 2007). Atina agorası Batı medeniyetinin beşiği olan şehrin sanat ve siyaset alanındaki değişim ve gelişiminin de potası olma niteliğindedir (Lewis, 1995: 5). Bu haliyle de toplumun en önemli mekanı olma niteliğini taşımaktadır. Zamanla toplumlar büyüyüp ihtiyaçlar çoğalınca kent meydanları da bu ihtiyaçları karşılayabilecek biçimde yeniden şekillenmiştir.

Gittikçe büyüyen toplumlar için açık kamusal mekanlara olan ihtiyacın artması meydanların büyümesinin gerekçelerinden biridir. Kentte yaşayanlar düşüncelerini, siyasilere olan sadakatlerini veya eleştirilerini bu alanlarda dillendirmektedir. Ayrıca meydanlar demokrasinin önemli bir unsuru olarak bireylerin birlikte kullandıkları kamusal alanlardır (Tapan, Yapı Dergisi). Dolayısıyla bu alanlarda farklı siyasal düşüncelere sahip bireylerin bulunması son derece olağandır. Bu siyasal çeşitlilik de farklı dönemlerde ve farklı ülkelerde, birlikte ve benzer amaçlarla sokağa akan kitleleri meydana getirmiştir. Meydanların mekânsal olarak ne zaman oluştuğuna yönelik görüşlerden biri, yerleşik hayata geçilmesiyle ortaya çıktığına dairdir. Şehirlere ait ilk bulguların ise Mezopotamya'da oluştuğu düşünülmektedir. Ayrıca Güney Amerika'da, Brezilya'da, Kuzey Amerika'da ve Afrika'da da meydan (Doğan, 2020: 20-22) örnekleri bulunmaktadır. Ancak elbette medeniyetler tarihi de ülkeler tarihi de son derece geniş bir alandır. Dolayısıyla meydanlara ilişkin tarih ve bilgiler de oldukça geniş bir çerçevede ele alınabilir.

Toplumların hem fiziki hem teknolojik olarak genişleyip çeşitlenmesi, zaman içerisinde ihtiyaçların çoğalmasının da önünü açmıştır. Bu ihtiyaçların giderilmesi de daha büyük ve kapsayıcı meydanların ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir. Bu meydanlar zamanla, yalnızca bireye dair fiziki ihtiyaçların giderilmesiyle yetinmemiş, aynı zamanda toplumsal hareketliliklerin de ev sahipliğini yapmıştır.

İnsan toplumsal yaşam içerisindeki rollerine odaklanıp hayatını sürdürürken aynı zamanda siyasi alanın da içerisinde yer almaktadır. Ancak siyasetin halka yansımaları çoğunlukla bir yetki devri şeklinde gerçekleşmektedir. Bu kapsamda birey toplumsal varlığını siyasal arenada devam ettirecek kişi ya da partilere belli bir süre için yönetim yetkisi vermektedir. Bu yetkinin düzeyi ülkelerin politik yapısına ve yönetim şekline göre değişmekle beraber, sonsuz bir sözleşmeyi kapsamamaktadır. Kimi zaman ekonomik hoşnutsuzluklar, kimi zaman hukuksal yetersizlikler, kimi

zaman kültürel etmenler gibi çok faktörlü gerekçeler bu sözleşmeden dönülmesine vesile olabilmekte ve bireyler siyasal erkten o yetkiyi geri almayı talep etmektedir. Ancak bu talep bazen, birbirinden farklı gerekçelerle ve sokağa yansıyan protestolar vasıtasıyla dillendirilmektedir. İşte bu noktada da ortaya toplumsal hareketler ya da meydan protestoları çıkmaktadır.

Değişim isteyen protestoların sonucunda, büyük topluluklara kucak açan meydanlar bazen iktidarların yıkılmasına alan açmakta, bazen protestocuların da öngöremediği ya da amaçlamadığı siyasal sonuçlara vesile olmakta, bazen de yalnızca eleştirilerin sıralandığı ya da kutlamaların yapıldığı mekanlar şeklinde görülmektedir. Kısacası içerisinde toplanan kalabalıklara ya da ülkelere göre anlamı değişmekle beraber, meydanlar toplumsal hareketlerin de odağında yer almaktadır. Zincir şeklinde ilerleyen toplumsal hareketliliklere sahne olan Arap Baharı süreci de, meydanların öneminin yeniden anlaşıldığı bir zaman dilimini ifade etmektedir.

TOPLUMSAL HAREKETLER KAPSAMINDA ARAP BAHARI

İnsan, fikirlerini başka birey ya da toplumlarla paylaşma ihtiyacı içerisinde olan sosyal bir canlıdır. Siyasal beklentileri de kapsayan bu fikirler bazen toplumun genel düşünceleriyle örtüşmekte ve meydanlarda bir araya gelen kalabalıklar vasıtasıyla toplumsal hareketlerin yolunu açmaktadır.

Toplumsal hareketlerin gelişim süreci olarak 19. yüzyıl gösterilmekle beraber kimilerine göre 1970'ler, küreselleşme, neoliberalizm politikaları toplumsal hareketlerin nedenlerini, bu hareketlerde yer alanların özelliklerini, örgütlenme biçimi ve hedeflerini değiştirmiştir. Sınıf temelli hareketler yerini farklılıkların ağır bastığı yeni toplumsal hareketlere bırakmıştır (İçli, 2015: 415). Toplumsal hareketlerde kullanılan yeni ve eski sınıflandırmaları 1970'li yıllardan itibaren tartışılmakta ve yeni kavramı genellikle ekoloji, insan hakları, barış temaları için kullanılırken, eski kavramı ise daha çok işçi sınıfı hareketine (Özen, 2015: 14) odaklanmaktadır. Ancak yeni toplumsal hareketler, eskiden farklı olarak merkezsiz ve kolektif (Demiroğlu, 2014: 136) şekildedir. Yeni toplumsal hareketlerin içerdiği konular arasında ise kadın ve çocuk hakları, eğitim, alternatif yaşam ve minimalizm (Çaha, 2020: 259) gibi kavramlar da bulunmaktadır.

Yeni toplumsal hareketlerde birimler arasında ast üst ilişkisi olmadığı belirtilmektedir. Bu hareketlerde liderlerden ziyade entelektüel kişiler ortaya çıkmaktadır (Çaha, 2020: 259). Dolayısıyla bu hareketlerin tek merkezden yönetilmesinin ve sert bir hiyerarşiye dayanmasının mümkün olmadığı görülmektedir. Yakın dönemde çeşitli kent meydanlarının birer sembol olarak anılmasına vesile olan bazı toplumsal hareketler de yeni toplumsal hareketlerin içerisinde gösterilmektedir. Bu kapsamda 2011 yılını, "1989 ve 1968 gibi çeşitli ülkelere hızla yayılan bir protesto dalgasının başlangıcını gösteren özel bir tarih" olarak değerlendiren görüşler mevcuttur. Bu fikre göre:

"... 2010 yılının son aylarında Tunus'ta başlayan protestoları takiben, önce Mısır'da Tahrir protestoları olarak bilinen protestolar doğdu. Tahrir protestoları, aynı yılda İspanya'daki İndignados, hemen ardından Yunanistan'daki Aganaktismenoi ve yine aynı yılın Güz aylarında Amerika Birleşik Devletleri'nde doğan İşgal hareketini tetikledi. Tahrir protestolarından itibaren kentlerin ana meydanlarında ve/veya parklarında kamp kurarak görünür olan ve bu nedenle 'meydan hareketleri' olarak adlandırabileceğimiz bu hareketler, İşgal hareketinin 2011 yılının son aylarında ve 2012 yılında Avrupa, Afrika ve Uzak Doğu'daki çeşitli ülkelere yayılması ile ve nihayet 2013 yılında Türkiye ve Brezilya'da doğan protestolarla devam etti" (Özen, 2015: 12-13).

Bazı toplumsal hareketlerinin meydan hareketleri olarak adlandırılması, meydanların bu olaylarda birer sembol haline gelmesiyle ilintilidir. Kimilerine göre "...meydan ve parkların işgal edilmesi ile bu kentsel kamusal alanların gerçek sahiplerinin halk olduğunu ve halkın kararının ve sesinin hesaba katılması gerektiği" (Özen, 2015: 21) fikri göz ardı edilmemelidir. Bu fikir tarih boyunca yaşanan bazı protestolarda da açıkça görülmektedir. Arap Baharı sürecinde protestolara sahne olan çeşitli meydanlar da bu duruma örnek oluşturmaktadır. Öte yandan meydanlarla sembolleşen toplumsal hareketlerde farklı görüşlerden bireylerin taleplerini dillendirdiği bir ortam oluşmakta ve bu ortamın kamuoyuyla paylaşılmasında ise internet önemli olmaktadır. Sosyal medyanın gelişimi ve önem kazanması, dolayısıyla toplumsal hareketlerin büyümesi ve yayılması da elbette internetin hayatımıza dahil olmasının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir.

İnternet açısından değerlendirildiğinde, askeri amaçlarla geliştirilen ve ABD'de 1969 yılında bilgi transferi gerçekleştirilen bilgisayar zaman içerisinde gelişerek bugünkü halini almıştır. 1989'da World Wide Web, 1990'da ise Hyper-Text Transfer Protocol geliştirilmiştir. 1990'lı yıllarda ise özel sektörün kendi ağlarını geliştirmeleriyle internet (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2022: 7-8) bugünkü şekline bürünmüştür. Bugün ise internet özellikle sosyal medya ekseninde son derece önemli bir güce ulaşmış ve insanların toplumsal tepkilere de destek aradığı büyük bir platform haline gelmiştir. Bu platform sembolleşen meydanlara ve bu meydanları dolduran protestoculara da ses olmuştur. Ancak bu sesler dönemin iktidarları tarafından zaman zaman kısıtlamalara maruz kalmıştır.

İnternete getirilen kısıtlamaların gerekçeleri ülkelere göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin kimi ülkelerde iktidarlar muhalif sesleri susturmak istedikleri için bu kısıtlamalara başvurabildikleri gibi kimi ülkelerde de milli güvenliğe dair endişeler, kişisel hakların korunmasına yönelik beklentiler, çocukların korunması ve siber zorbalığın engellenebilmesi gibi sebepler bu kısıtlamaların içeriğini oluşturabilmektedir. Sonsuz bir veri kaynağı olan internet, iyi ya da kötü pek çok açıdan tartışmaya da açık bir kavramdır. Bu sınırsız verinin ne şekilde ya da kimler tarafından kullanıldığı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. İnternet bütün seslerin yuva bulması açısından önemli bir iletişimsel gelişme iken, zorbalığa açık yönü, kişisel verilerin korunması konusundaki eksiklikleri, bazen anonim hesapların kötü amaçlarla kullanımı, kitlelerin manipüle edilmesine olanak sağlaması ya da nefret söyleminin çok rahat bir biçimde yayılabilmesi gibi durumlar da onun olumsuz yanlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla internetin çok yönlü yapısı onu bu tartışmaların da odağında tutmaktadır.

İnternetin devletler tarafından kısıtlanmasının gerekçeleri arasında terör, seçim güvenliği, fikri mülkiyet haklarının ve kamu düzeninin korunması (Kaya, 2020: 163) gibi gerekçeler de bulunmaktadır. Ayrıca Orta Doğu, Asya, Kuzey Afrika, Kanada, ABD ve Avrupa'daki bazı ülkelerde de internet (Deibert vd., 2008) kontrolüne yönelik uygulamalar bulunmaktadır. Öte yandan bu kontrole yönelik uygulamaların ülkelere göre farklı gerekçeleri bulunmaktadır. Örneğin bu gerekçeler arasında Vietnam'da gençleri 'sağlıksız sitelerden uzak tutmak' yer alırken Mısır'da ise 'ulusal güvenliğe tehdit' (Bayzan, 2009: 387) yer alabilmektedir. Ayrıca hükümetler ticari ve kültürel çıkarları korumak gibi isimler altında da yasalar ya da engellemeler (Subramanian, 2011) uygulayabilmektedir. Öte yandan yabancı web sitelerinin engellenmesi, kişisel verilerin toplanması, teknik altyapının merkezileştirilmesi gibi kontrol uygulamaları da bulunmaktadır. Bütün bunlar nedeniyle de küresel internet özgürlüğü 12 yıldır (Shahbaz vd., 2022) gerilemektedir. Bunların dışında kullanıcı kaydı, siyasi içeriğin filtrelenmesi, bazı anahtar kelimelerin, arama

motorlarının filtrelenmesi, içeriğin kaldırılması yönünde talimat verilmesi gibi talepler de (Karlekar ve Cook, 2009: 7-8) engelleme yöntemleri arasında bulunmaktadır.

Bütün bu engellemeler elbette sosyal medyanın gelişimiyle de bağlantılıdır. Farklı seslerin çeşitli yöntemlerle denetim altına alınmak isteyişi, tarih boyunca farklı kültür ve ülkelerde karşımıza çıkan bir anlayış olmuştur. Basına yönelik engellemeler, kitapların yasaklanması, muhaliflerin yasal yaptırımlara maruz bırakılması bu denetim yöntemlerinden bazılarıdır. Ancak teknoloji geliştikçe toplumlar da değişmektedir. Bugün hem iletişim araçları çoğalmış hem toplumun tepkisini gösterme şekilleri farklılaşmış, hem de ağ tabanlı uygulamaların hayatımıza dahil olmasıyla büyük bir global dünya oluşmuştur. Bu global dünya da toplumsal hareketlerin sosyal medya aracılığıyla daha görünür olduğu, sınır tanımaksızın yayıldığı zamanlara şahitlik etmiştir. Son yıllarda bu yayılmaların en önemli hareketlerinden biri ise Arap Baharı süreci ve onun en önemli protestolarından birine şahitlik eden Tahrir Meydanı'dır. Arap Baharı olarak adlandırılan süreç meydanlarla sembolleşen ve sosyal medyayla bilinirliği artan hareketlere örnek oluşturmakta ve Tahrir Meydanı'yla ön plana çıkmaktadır. Bu süreç 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'da Muhammed Buazizi adlı yurttaşın şiddete maruz kalmasının ardından, kendini yakmasıyla başlayan protestoların olduğu sonuçlardan biridir.

Arap Baharı sürecinden ve bu süreçte yoğunlaşan protestolardan Lübnan, Mısır, Suriye, Yemen, Bahreyn, Libya, Ürdün ve Irak gibi ülkeler etkilenmiş, buralarda yaşanan olaylar sosyal ağlar üzerinden paylaşılmıştır (Aktaş, 2018: 200). İnsanlar bu protestolarda pek çok alana dair taleplerini dile getirmiştir. Bu protestoları "hükümetlere karşı bir direniş hareketi olarak" (Elarzo, 2014: 22) tarif eden yaklaşımlar da bulunmaktadır. Arap Baharı büyük bir coğrafyayı etkisi altına almasına rağmen, bu süreçte sonuçları açısından bazı ülkeler öne çıkmaktadır. Bu ülkelerden biri en temelde olayların başlangıç noktasını oluşturan Tunus'tur.

Arap coğrafyasında bir isyanın fitilini ateşleyen Tunus'ta yaşananlar, protestoların pek çok ülkeye sıçramasına yol açmıştır. Muhammed Buazizi'nin eyleminin ardından bölgenin yakınlarında başlayan protestolardan sonra olağanüstü hal ilan edilmiştir. Sürecin sonunda Zeynel Abidin Bin Ali iktidarı sona ermiştir. Ancak bu durum ülkedeki karışıklığın sona ermesine yetmemiş ama Buazizi'nin eylemi Tunus'un Yasemin Devrimi'ni, Arap dünyasının ise baharını başlatmıştır.

Sidi Buzid'de meydana gelen protestoların ilk olmadığı belirtilmektedir. Zeynel Abidin Bin Ali'nin iktidarda kaldığı süre boyunca ülkede benzer olaylar meydana gelmiş ve protestoların temel nedenleri arasında işsizlik, yolsuzluk, hak ve özgürlükler üzerindeki kısıtlama (Abbas, 2011) gibi iddialar yer almıştır. Bir değerlendirmeye göre; Kuzey Afrika ve Ortadoğu'nun kavşağı sayılan bir coğrafyada yer alan Tunus, jeopolitik olarak önemli bir konumdadır. Tunus'un bu konumu, Yasemin Devrimi'nin diğer Arap ülkelerine kolayca etki etmesinin (Sayın, 2019: 106) sebeplerindedir. Tunus'da yaşanan süreç internetin durumunu da önemli hale getirmektedir. Ülkede internet ilk kez 1996 yılının Kasım ayında halkın kullanımına açılmış ve geniş bant bağlantıları ilk defa 2005 yılının yine Kasım ayında kullanıma sunulmuştur (Fredoom house, 2009: 95). Zamanla yaygınlaşan internet elbette haberleşme açısından önemli bir konumda bulunmuştur. Ancak internet kontrolü, internetin halkın kullanımına açılmasından bugüne uygulanmaktadır. Ocak 2011'deki Yasemin Devrimi'nin son günlerine kadar Tunus hükümeti (Wagner, 2012) iletişim alanında denetim uygulamıştır. Yaşanan tüm bu süreçlerde cep telefonları, bloglar, Youtube, Facebook, Twitter gibi sosyal medya araçları haber aktarmada son derece önemli bir rol oynamıştır. Tunus protestolarından

sonra internetin gelişiminde ilerleme kaydedilmiştir. Sansür nedeniyle Arap Baharı sosyal medya üzerinden hayat bulmuş ve muhalifler düşünce ve görüntülerini dünyaya internet aracılığıyla paylaşmıştır (Kırık, 2012: 97).

Küresel dünya artık, bilginin tek bir merkezden yayıldığı, üzerinde yoğun ve sarsılmaz kontrollerin gerçekleşebildiği bir alan değildir. Dolayısıyla herhangi bir ülke ya da iktidarın bilginin yayılmasını tamamen kontrol edebilmesi de mümkün değildir. Çünkü içinde bulunduğumuz dünya iletişimsel anlamda kendi alternatifini yaratabilecek bir teknolojik gelişmeye erişmiştir. Artık kitapların yakılıp yok edildiği sınırlı teknolojilerin devri son bulmuştur. Dünya yapay zekanın bireylerin ses ve davranışlarını rahatlıkla taklit edebileceği bir düzene gidiyorken, herhangi bir haberi, görüntüyü engelleyebilmek ya da bir toplumsal olayın ülke sınırları içerisinde tutabilmek olanaksızla yakındır. İşte bu olanaksızlığı yaratan da bizzat sosyal medyanın varlığıdır.

Tunus'ta protestoları başlatan Muhammed Buazizi'nin ölümünün ardından kitlelerin sokağa çıkmasıyla beraber sosyal medya platformları yeniden gündeme gelmiştir. İnternetin olmadığı dönemlerde bir olayın yayılması zaman alırken, Tunus ve Mısır'da yaşananlar aynı zamanda tüm dünyaya paylaşılmış ve hükümetler uluslararası toplum karşısında birkaç günde itibar kaybına uğramıştır (Halıcı, 2011). Ancak buralarda yaşananların sebebi elbette sosyal medya değildir. Sosyal medya zaten var olan problemlerin aktarılması ya da protestoların dünya kamuoyuyla paylaşılmasında işlevsel olmuştur.

TAHRİR MEYDAN'I ÜZERİNDEN SEMBOLLEŞEN MİSİR VE SOSYAL MEDYA

Arap Baharı sürecinin en dikkat çeken ülkelerinden biri hiç kuşkusuz Mısır'dır. Ülke bu süreçte başkent Kahire'de bulunan Tahrir meydanıyla özdeşleşmiş ve bütün dünya Tahrir Meydanı'nda yaşanan olayları sosyal medya üzerinden neredeyse eş zamanlı olarak takip etmiştir. Bu meydanda gerçekleşen protestolar dünyanın da dikkatini çekmiş, bu kapsamda Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşen Wall Street'i İşgal Et (Occupy Wall Street) eylemleri ile Türkiye'nin Gezi Parkı protestolarının Tahrir Meydanı'ndan ilham aldığı öne süren fikirler oluşmuştur. Ancak her ülkede yaşanan protestoların o ülkenin iç dinamikleriyle ilgili olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Bu kapsamda:

“Ortadoğu'da Arap Baharı olarak isimlendirilen olayların çıkış noktası, protestolara katılan gurupları oluşturan kesimler ve muhatap rejimlerden talepleri farklı olsa da bu olayların hemen hepsinin ortak noktalarından biri gösterilerin/protestoların sembolü olan alanların meydanlar olması idi. Özellikle Mısır'da Tahrir ve Rabia Meydanları, Bahreyn'de İnci Meydanı ve Libya'da Yeşil Meydan rejim karşıtı hareketlerin merkezi oldu. Kamuya açık alanlar (Public Space) olarak nitelendirilen meydanların halkın şiddet içermeyen gösterileri için seçilmesi hareketlerin içeriği ve alt yapısını yansıtması açısından önemlidir” (Coşkun, 2013: 67).

Kahire'de bulunan Tahrir Meydanı'nı bazı başka meydanlarla ortak alan haline getiren şey, insanların siyasi görüşlerini anlatmak ve bazı taleplerde bulunmak için buralarda toplanmasıdır. Sokaklar toplumsal eylemlerin ortak alanı olabileceği gibi, bastırma hareketlerine da sahne olan kamusal bir mekândır (akt: Arslan, 2013: 103). Bazı kamusal mekanların sahne oldukları olaylarla ön plana çıkmaları da, o mekanların buldukları bölgelerle de ilgilidir. Arap Baharı sürecinde Mısır'ın ön plana çıkmasının ve Tahrir Meydanı protestolarında yaşananların uluslararası kamuoyunun da dikkatini çekmesinin nedenleri arasında Mısır'ın bulunduğu coğrafya da yer almaktadır. Mısır'ın petrol ve doğal gaz açısından Doğu Akdeniz'in önemli ülkelerinden biri olması (Ediger vd., 2012: 81) dikkate

değerdir. Ayrıca Mısır'ın, Ortadoğu ve Afrika'nın en kalabalık ülkelerinden biri olması, Suudi Arabistan, Cezayir ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden sonra Arapların en büyük 4. ekonomisi olması, Afrika ile Asya arasında bir geçiş noktası şeklindeki konumu ve Süveyş kanalının stratejik bir nokta olarak Avrupa için önemli (Diriöz, 2012: 84) olması gibi nedenler Mısır'ı hem bulunduğu bölge hem de uluslararası kamuoyu açısından dikkatle takip etmeye değer bir ülke konumuna getirmektedir. Aslında bütün bu sebepler ülkenin Arap Baharı sürecinden en çok etkilenen yerlerden biri olmasının da nedenleri arasındadır.

Mısır'ın Arap Baharı sürecinde ön plana çıkmasının bazı nedenleri bulunmaktadır. Buna yönelik bir değerlendirmeye göre: 'Rusya'nın Avrasya için taşıdığı önem ile Mısır'ın Ortadoğu ve Kuzey Afrika için taşıdığı önemin' benzer (Aktürk, 2017) olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla Mısır'da yaşanacak gelişmelerin bölge ülkeleri için örnek teşkil edebileceğini söylemek mümkündür.

Arap Ülkeleri Konseyi merkez binası, Mısır Müzesi ve Dışişleri Bakanlığı ile çevrili olan Tahrir Meydanı Kahire'nin kalbi olarak tanımlanmaktadır (Demirel, 2011). Bu yönüyle meydan, aslında tarih boyunca kentlere sembol olarak hizmet vermiş meydanların ana mantığına uymakta ve hayat bu meydanda da akıp gitmektedir. Coşkun'a göre (2013: 68) "meydanlar ve parklar resmi söyleme karşı direniş için alan ve sayı olarak iki unsur sağlamaktadır. Meydanlar kamusal alan olarak teoride herkese açık olmakla beraber, pratikte ise devletin güç ve siyasi karar mekanizmaları üzerindeki tekeli halka hissettirdiği yerlerdir".

Arap Baharı sürecinde meydanların kamusal olarak önemli toplanma alanları olduğu pratikte de görülmüştür. Bu alanlar farklı kesimleri, farklı talep ve beklentiler doğrultusunda bir araya getirmiş ve her ülke bu yaşananlardan kendince etkilenmiştir. Mısır'da özellikle siyasi açıdan çok etkilenen ülkeler arasındadır.

Protestolarla sembolleşen Tahrir Meydanı, ülkenin ve Arap Baharı'nın simgesi haline gelmiş, yaşananların ardından parlamento askıya alınmış ve ordu yönetimi devralmıştır. Mısır'da yaşanan olaylarda üniversite öğrencisi bir gencin sosyal medya üzerinden bir video yayınlarak Tahrir'de toplanma çağrısı yapması bazı kesimlerden destek görmüştür. Mısır'da düzenlenen protestolarda Tahrir Meydanı kalabalıklar açısından sembolleşmiştir. Protestocular o dönemde sosyal medya uygulaması olan Facebook üzerinden organize olmuş ve birbirinden farklı siyasi görüşlere mensup insanların bir araya geldiği protestoların ardından Hüsnü Mübarek istifa etmek zorunda kalmıştır. Ancak Mübarek'in istifası Mısır'da yaşanan karışıklıkları gidermeye yetmemiştir. Bu süreçte Mısır'da da Tunus'takilere benzer eylemler meydana gelmiş, yaşananların ardından ülkede protestolar yoğunlaşmıştır.

Toplumsal hareketlerde, kalabalıkların toplanmasını güdüleyen talepler birbirinden farklı olabilmektedir. Tahrir'de bir araya gelen kalabalıkların talepleri arasında da birbirinden farklı istekler yer almıştır. Siyasi taleplerin de yoğun olarak dillendirildiği protestolar, siyasi iklimin değişmesine neden olsa da, ülkedeki sorunları bütünüyle çözememiştir.

Hüsnü Mübarek'in görevini bıraktığı 11 Şubat 2011 tarihine kadar Mısır'da, çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu düşünülen protestolarda 'özgürlük, adalet' gibi sloganlar yer almıştır. 6 Nisan Hareketi adı altında birleşen protestocular 25 Ocak tarihini 'öfke günü' ilan ederek Tahrir Meydanı'nda toplanmıştır. Burada düzenlenen gösteriler kısa bir zaman içerisinde büyümüş ve sonuç olarak yıllar boyu iktidar koltuğunda oturan Hüsnü Mübarek dönemi sona ererek, yetkilerin orduya devredildiği yeni bir dönem başlamıştır. Mısır'da Tahrir Meydanı'yla sembolleşen protestoların hem ülke geneline hem de uluslararası arenaya yayılmasını sağlayan önemli nedenlerden biri kuşkusuz internet, dolayısıyla sosyal medya platformları olmuştur. İnsanlar yaşananları sosyal ağlar üzerinden

paylaşmış, böylece bu süreçte Tahrir Meydanı da önemli bir sembol olarak dünya tarihindeki yerini almıştır. Öyle ki burada yaşanan protestoların, başka ülkelerde kendisinden sonra meydana gelen bazı eylemlere de ilham olduğu yönünde fikirler oluşmuştur. ABD'deki Wall Street'i İşgal Et eylemleri bunlardan biridir.

Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi, milyonlarca yurttaşın internet kullanıcısı olduğu Mısır'da da insanlar ekonomik ve demokratik beklenti ve taleplerini internet mecraları vasıtasıyla duyurmuş ve hükümet karşıtı gösterilere çok sayıda insan katılmıştır. Ancak elbette bu protestoların ortaya çıkış nedeni sosyal medyanın varlığı değildir. Zaten var olan problemler sosyal medya aracılığıyla uluslararası kamuoyunda da görünür olmuştur. Aynı düzlemde bazı fikirleri bulunan insanların bir araya gelebilmesi sosyal medya vasıtasıyla gerçekleşmiştir.

Ocak ayında gerçekleşen protestolarla birlikte özellikle gençler Facebook, Youtube, Twitter gibi araçların da içinde bulunduğu mecralarda bir araya gelmiş ve hem ülke içinde hem uluslararası arenada seslerini duyurmaya çalışmıştır. Böylece bu mecralar taleplerin duyurulabilmesini daha görünür kılmıştır. Tahrir Meydanı'nın protestolarda önemli bir yer tutması ve sembol haline gelmesiyle beraber gözler sosyal medyaya çevrilmiştir. Sosyal medyanın olaylardaki rolü elbette iktidarın da gündeminde olmuş ve ortaya internet denetimi süreci çıkmıştır. Ancak bu süreçlerin, internet denetiminin yalnızca bu olaylara özgür olmadığı da unutulmamalıdır.

Mısır ilk kez 1993 yılında Mısır Üniversiteler Ağı ve Mısır'ın Bilgi ve Karar Destek Merkezi (IDSC) aracılığıyla internete erişmiştir. Halk ilk kez 1996'da internete ulaşmış ancak teknoloji 2002 yılına dek gerçek anlamda (Freedom House, 2009: 51) bir gelişme sağlayamamıştır. 2011 yılında gerçekleşen protestolarda ülke genelinde internet bağlantıları kesilmiş, ancak protestolara katılan insanlar Facebook, Twitter ve bloglar aracılığıyla Mısır'daki internet denetimini aşmıştır. Yani interneti bütünüyle engelleyebilmek mümkün olmamıştır. İnternet kısıtlamaları, görünürde kullanım açısından bir düşüşe neden olmuş ancak Tahrir Meydanı'ndaki protestoların sonlanmasına yetmemiştir.

Mısır'ın, Ortadoğu ve Afrika'ya açılan stratejik önemi, ülkenin küresel olarak da (Behçet, 2019: 317) takip edilmesinde etkilidir. Bu durum da aslında Tahrir Meydanı protestolarının kamuoyunda neden dikkatle izlendiğinin de yanıtları arasındadır. Ayrıca küresel dünya, benzer problemlerle boğuşan ülkelerin bir zincir şeklinde protestolara başlamasında hayli uygun bir yapıdadır.

Mısır'da gerçekleşen protestolarda sosyal medya önemli bir yer tutmakla beraber, özünde bu protestoların nedeni de sosyal medya değildir. Sosyal medya protestoların aktarılmasında, duyurulmasında etkin bir rol oynamıştır. Ancak protestoların asıl nedenleri arasında adalet arayışı, ekonomik etmenler vb. bulunmaktadır. Bu yöndeki fikirlerden birine göre: sosyal medya Arap Baharı sürecinde insanların hızlıca haber akışını sağladıkları bir araç olmuştur (Babacan vd., 2011: 80). Öte yandan Eltantawy ve Wiest (2011) tarafından gerçekleştirilen, Mısır'da sosyal medyanın rolüne de yer verilen bir çalışmaya göre de sosyal medya hükümet karşıtı protestolarda etkili bir rol oynadığı belirtilmekte ayrıca sosyal medyanın eylemin harekete geçirilmesi ve dünya çapında toplumsal hareketlerin yaratılması, örgütlenmesi ve uygulanması için önemli kaynaklar haline geldiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla Tahrir Meydanı'yla sembolleşen protestoların dünya genelinde bilinir olmasının önemli nedenlerinden biri sosyal medyanın varlığıdır. Artık hem yurttaşlar hem siyasal iktidarlar dünyanın her geçen gün ağ toplumlarına biraz daha entegre olduğu gerçeğini bilmeli ve sosyal medyanın gücünden doğru bir biçimde faydalanmalıdır.

Arap Baharı süreci, ondan etkilenen her ülkede farklı sonuçlar doğurmuştur. Mısır da bu ülkelerden biridir. Mısır'da Hüsnü Mübarek iktidarı bırakmasına ve yerine seçimle bir lider gelmesine rağmen, hazırlanan yeni anayasa

huzurun gelmesine yetmemiştir. Mısır'ın bir kesimi asgari bir uzlaşma sağlanamadığı iddiasıyla referandumun yasadışı olduğunu düşünmüştür (Doster, 2013: 57). Dolayısıyla Mısır'da Mübarek'in görevini bırakması ülkedeki karışıklığın tamamen sonlanması için yeterli olmamıştır. O dönemde Mısır'a yönelik bir değerlendirmeye göre "Mısır'ın acilen ihtiyacı olan şey, aslında demokrasiden de önce, iç istikrarın ve huzurun tesisiyle sükûnetin sağlanmasıdır" (Kodaman, 2013: 6). Arap Baharı sürecine yönelik bir çalışmaya göre:

"Arap Baharı süreci, Sosyal ve Ekonomik nedenlere bağlı olarak Tunus'ta başlayıp kısa bir süre sonra birçok Arap ülkesine yayılmıştır. Bu süreç, Ortadoğu'nun en büyük ülkelerinden biri olan Mısır'da, ülkenin siyasi tarihinde barındırdığı ilişkilerinden dolayı diğer ülkelere göre farklı boyutlarda gelişim göstermiştir. Sosyal hareketlerin etkisiyle örgütlenen rejim muhaliflerinin protestoları sonucu uzun yıllardır ülkeyi yöneten Hüsnü Mübarek görevi bırakmak zorunda kalmıştır. 2012 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Müslüman Kardeşler'in adayı Muhammed Mursi sadece bir yıl yönetimde kalabilmiştir. 3 Temmuz 2013 yılında ordu tarafından yapılan darbeye Mısır'da yönetim askerlere geçmiştir" (Behçet, 2019: 303).

Bütün bu yaşananların ve toplumsal hareketliliğin ardından Mısır bugün Abdülfettah es-Sisi tarafından yönetilmektedir. Ülkenin eski Genelkurmay başkanı olan Sisi seçimlerden önce görevlerinden istifa ederek adaylığını açıklamış ve nitekim aynı yıl gerçekleşen seçimlerde ülke yönetimine gelmiştir.

İç politika onlarca etmenin şekillendirdiği dinamik bir alandır. Her ülkenin dinamikleri birbirinden farklı olmakla beraber, insanın olduğu her yerde muhalefetin de mutlaka olacağı ve dünya tarihinin bundan sonraki zamanlarında da muhtemel protestoların gerçekleşebileceği aşikardır. Ayrıca olası her bir protestonun o ülkenin önemli meydanları vasıtasıyla görünür hale gelmesi de muhtemeldir. Dolayısıyla meydanlar, tarih boyunca önemini sürdürme potansiyeli taşıyan yapılarıdır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

İnsan, kalabalıklar içerisinde varlığını sürdürürken, ekonomik, siyasal ve toplumsal bazı gerçeklerle de yaşamaktadır. Bu gerçeklere yüklenen anlamlar zaman içerisinde değişiklik gösterebilmekte ve bazı hoşnutsuzluklara neden olabilmektedir. Bu hoşnutsuzluklar görünür olmaya başladıkça, kendisine benzer yaklaşımlar sergileyen toplulukları da bir araya getirebilmekte ve söz konusu topluluklar toplumsal hareketlerin yükselmesine neden olabilmektedir. Günümüzde bu toplumsal hareketlerin görünür olmasının en önemli yolu da sosyal medya mecralarından geçmektedir.

İnternetin gelişimiyle hayatımıza dahil olan sosyal medya, bugün yaşamın her alanında varlık göstermektedir. Bireyler sosyal medya mecraları aracılığıyla günlük rutinlerini aktardıkları gibi, siyasal aktörlere olan ilgi ya da tepkilerini de paylaşmaktadır. Bu tepkiler kimi zaman toplumsal hareketlerin içerisinde var olmakta ve sosyal medya aracılığıyla daha görünür kılınmaktadır. Dolayısıyla toplum bir anlamda sosyal medyayı yeni kamusal alan olarak kullanmaktadır.

Sosyal medya meydanlarda tepkilerini dile getiren bireylere de alan açmaktadır. Son yıllarda pek çok ülkeyi etkileyen hareketlere kaynaklık eden Arap Baharı süreci de bunun bir parçasıdır. Bu süreçte Tunus'la başlayan bir tepki Arap ülkelerinin çoğuna sıçramış ve tepkilerin en yoğun olduğu ülkelerden biri olarak Mısır ön plana çıkmıştır. Mısır'da halk yönetime, ekonomiye olan tepkisini Tahrir Meydanı'nda göstermiş ve meydan bu protestolar karşısında

sembolleşmiştir. Meydanlar tarih boyunca halkın buluştuğu, sevinç ve öfkelerini gösterdikleri alanlar olmuştur. Bazı kamu binalarının da yer aldığı meydanlar hayatın canlı bir biçimde aktığı yerlerdir. Tahrir Meydanı da bunlardan biridir.

Bu çalışma Arap Baharı sürecine değinmekle beraber, sürecin başlangıcını oluşturan Tunus'u ve Tahrir Meydanı'yla sembolleşen Mısır protestolarını içermiştir. Süreci meydan hareketleri kapsamında ele alan çalışmada, Arap Baharı protestolarında internetin rolü de incelenmiştir. İnternet kullanımının protestoların daha fazla insana ulaşması ve protestocuların haberleşmesi açısından etkili olduğu saptanmış, ancak olayların nedeninin sosyal medya olmadığı görülmüştür. Tunus'la protestolarının ateşinin yakıldığı Arap Baharı sürecinde Mısır'da da aslında insanlar siyaset, hukuk, ekonomi gibi pek çok alandaki tepkilerini dile getirmiştir. Sosyal medya platformları da yaşananları ulusal ve uluslararası kamuoyuna aktarmıştır. Bulunduğu konum nedeniyle coğrafi olarak da önemli olan Mısır, Arap Baharı sürecinde öne çıkan bir ülke olmuştur. Sosyal medyanın desteğiyle daha büyük kitlelere ulaşan protestoların ardından iktidar değişmiş ancak Mısır'daki karışıklık sona ermemiştir. Birbirinden farklı kesimlerin buluştuğu protestoların ardından Hüsnü Mübarek iktidarı devrilmiş, yeni anayasa hazırlanmış ancak yaşananların ardından yönetim askeri kanada geçmiştir. Ardından gelen seçimlerle Mısır Abdülfettah es-Sisi tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bütün bu süreçlerde insanlar seslerini sosyal medya üzerinden de duyurmuş ve alt yapısında birbirinden farklı taleplerin bulunduğu bu toplumsal hareket, uluslararası kamuoyunun da dikkatini üzerine toplamıştır.

Toplumsal hareketlerin temelinde halkın ekonomiden siyasete, pek çok alanda beklentileri yer almaktadır. Bu beklentiler kalabalıkların meydanlara akmasına vesile olmakta, sosyal medya da bu kalabalıkların ulusal ve uluslararası kamuoyunda daha görünür olmasının yolunu açmaktadır. Ayrıca bu kalabalıklar kentlerin önemli meydanlarının birer sembol olarak yükselmesinde de etkilidir. Aynı meydanların yıllar içinde gerçekleşmesi muhtemel, başka tepkisel hareketlere sahne olması da olasıdır. Çünkü zamanla beraber, insanın toplumsal yolculuğu da sürüp gitmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbas, Z. (2011, 13 Ocak). *Tunus'taki halk ayaklanması*, ORSAM, <https://www.orsam.org.tr/tr/tunus-taki-halk-ayaklanması/>.
- Akman, K. (2020). Kent meydanlarının önemi ve değişen işlevi, *Akademik Düşünce Dergisi*, Sayı:1, 17-33.
- Aktaş, M. (2018). Arap ayaklanmaları ve sosyal medyanın rolü, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (61), 199-208, <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2912>.
- Aktürk, Ş. (2017, 15 Haziran). *Arap Baharı'nda devrim/karşı-devrim ve Katar kuşatması*, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/arap-baharında-devrim-karsi-devrim-ve-katar-kuşatması/841243>.
- Arslan, A. S. (2013). Kent hakkı bağlamında kamusal alanın yeniden talebi ve kamusal alanda sanat, *İdealKent*, Cilt:4, Sayı:10, 86-107.
- Babacan, M.E., Haşlak, İ., Hira, İ. (2011). Sosyal medya ve Arap Baharı, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, 63-91.
- Bayzan, Ş., (11-13 Şubat 2009). Türkiye ve dünyada internet yasakları ve sansür kavramı ile zararlı içeriğe karşı yaptırım ve uygulamalara genel bir bakış, *Akademik Bilişim'09 - XI*. (Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri), Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, Türkiye.
- Behçet, M. (2019). İkinci Dünya Savaşı sonrası Mısır siyasi tarihi üzerinden Arap Baharı'nın incelenmesi, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 21, Ek Sayı, 303-321.
- Beyazbenli, Ö. (2022). Günümüz kentlerinde meydan: Konya örneği, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, (2022). Dijitalleşen dünyada bilişim suçları ve mücadele yöntemleri, *Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı*, <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/arastirma-raporlari/dijitallesen-dunyada-bilisim-suclari-ve-mucadele-yontemleri-6218e2417eaea.pdf>.
- Coşkun, B.B. (2013). Arap Baharı ve sonrası: Ortadoğu'daki toplumsal hareketler bize ne anlatıyor?, *Ortadoğu Analiz*, Cilt:5, Sayı: 58, 65-71.
- Çaha, Ö. (2020). Yeni medya ve değişen toplumsal hareketler, İçinde (M. Şeker , Y. Bulduklu, C. Korkut, M. Doğrul, Ed), *Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği*, (ss. 251- 264). TÜBA. DOI: 10.53478/TUBA.2020.018.
- Deibert Ronald, John, P., Rafal, R., Jonathan, Z., (2008). *Access Denied: The practice and policy of global internet filtering*, Cambridge: MIT Press. <https://direct.mit.edu/books/book/2312/Access-DeniedThe-Practice-and-Policy-of-Global>.
- Demirel, G. (2011). Devrimin ardından Mısır, <https://www.ntv.com.tr/dunya/devrimin-ardindan-misir,TKsGWd-ZQEyuGoRMjuvG4w>.
- Demiroğlu, E.T., (2014). Yeni toplumsal hareketler: Bir literatür taraması, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 133-144. DOI:10.14782/SBD.201416304.
- Diriöz, A.O. (2012). Mübarek öncesi Mısır: Jeopolitik konum, iç ve dış politika, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, Sayı 37, 83-88.
- Doğan, A. (2020). Kamusal alanda bir erk metaforu olarak meydan, (Yayımlanmamış doktora tezi) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Doster, B. (2013) Arap Baharı'ndan demokrasi beklemek, *Ortadoğu Analiz*, Cilt:5, Sayı, 50, 55-60.
- Ediger, V. Ş., Devlen, B., Bingöl, M.D. (2012). Levant'ta büyük oyun: Doğu Akdeniz'in enerji jeopolitiği, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 33, 73-92.
- Elarzo, H.M. (2014). Arap Baharı: Problemler ve çözüm önerileri, *ORSAM*, Cilt: 6 Sayı: 62, <https://www.orsam.org.tr/tr/arap-bahari-problemler-ve-cozum-onerileri/>.
- Eltantawy, N., & Wiest, J.B., (2011). Social media in the Egyptian revolution: Reconsidering resource mobilization theory, *International Journal of Communication* 5 1207–1224.
- Halıcı, N. (2011). Arap devriminde Sosyal Medya'nın rolü, <https://m.bianet.org/biamag/ifade-ozgurlugu/127684-arap-devriminde-sosyal-medya-nin-rolu>.
- İçli, G. (2015). Yeni toplumsal hareket teorileri üzerine bir değerlendirme, *Turkish Studies*, Volume: 10, Issue: 14, 415-432, <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8844>.
- Karlekar, K.D., & Cook, S.G., (2009). Access and Control: A Growing Diversity of Threats to Internet Freedom, *Freedom On The Net: A Global Assessment of Internet and Digital Media*, https://freedomhouse.org/sites/default/files/Freedom%20OnThe%20Net_Full%20Report.pdf.
- Kaya, M.B., (2020). İnsan hakları ekseninde internetin kontrolü ve hukuki sorumluluk rejimi, *Anayasa Yargısı*, Cilt: 37, Sayı: 2, 159–203.
- Kırık, A.M. (2012). Arap Baharı bağlamında sosyal medya-birey etkileşimi ve toplumsal dönüşüm, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Cilt 1, Sayı 3, 87-98.
- Kızıl, A. (2022). Euromos Agorası Kuzey Stoa üzerine bir ön değerlendirme, *Höyük*, Sayı: 9; 1/32, DOI: 10.37879/hoyuk.2022.001.
- Kodaman, T. (2013). Mısır'daki darbenin Türkiye'deki yansımaları, *TASAV Dış Politika Araştırmaları Merkezi*, 1-6.
- Lewis, J.V., (1995). Rhetoric and the architecture of empire in the Athenian Agora, (Thesis), Massachusetts Institute of Technology. <https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/68303>.
- Özen, H., (2015). Meydan hareketleri ve 'Eski' ve 'Yeni' toplumsal hareketler, *Mülkiye Dergisi*, 39(2), 11-40, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1090>.
- Sayın, Y. (2019). Arap Baharı ve Tunus'un Yasemin Devrimi'ni yeniden anlamak, *International Journal of Politics and Security*, 1(2):104-121.
- Shahbaz, A, Funk, A., Vesteinsson K., (2022). *Freedom on the net 2022, countering an authoritarian overhaul of the internet*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2022/countering-authoritarian-overhaul-internet>.

- Subramanian, R., (2011). The growth of global internet censorship and circumvention: A survey, *Communications Of The International Information Management Association (CIIMA)*, 11(2) https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2032098.
- Tapan, M., (T.y.). “Kent ve Meydanlar”, *Yapı Dergisi*, <https://yapidergisi.com/kent-ve-meydanlar/>.
- Tümer, G. (2007). İnsanlar, kentler ve meydanlar, *Mimarlık Dergisi*, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=52&RecID=1287>.
- Wagner, B., (2012). Push-Button-autocracy in Tunisia: Analysing the role of internet infrastructure, institutions and international markets in creating a Tunisian censorship regime, *Telecommunications Policy*, 36(6), 484-492, <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2012.04.007>.